

Kırlıoğlu, M. ve Gencer, T.E. (2020). Gçmen ve sığınmacılarla sosyal hizmet dersinin sosyal hizmet ğrencilerinin Suriyelilere yönelik algısına etkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(3), 1127-1152.

Araştırma

Makale Geliş Tarihi: 27.01.2020

Makale Kabul Tarihi: 29.06.2020

GÇMEN VE SİĞINMACILARLA SOSYAL HİZMET DERSİNİN SOSYAL HİZMET ÖĞRENCİLERİNİN SURİYELİLERE YÖNELİK ALGISINA ETKİSİ

The Effect of Social Work with Immigrants and Asylum Seekers Course on the Perception of Social Work Students on Syrians

Mehmet KIRLIOĞLU *

Tahir Emre GENCER**

* Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakóltesi, Sosyal Hizmet Bölümü, kirlioglumehmet@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0130-0841

** Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakóltesi, Sosyal Hizmet Bölümü, tahiremregencer@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5453-8752

ÖZET

Bu çalışma Suriyelilerle yaşanan deneyimlerden yola çıkarak sosyal hizmet lisans müfredatına eklenen “Gçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet” dersinin, sosyal hizmet öğrencileri üzerindeki etkisini ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu sayede incinebilir ve hassas gruplar ile çalışma sorumluluğu bulunan sosyal hizmet meslek elemanlarının, lisans eğitimi süreçlerinde aldıkları derslerin beklendiğ düzeyde bir dönüşüm yaratıp yaratmadığı güncel, dinamik ve önemli bir konu üzerinden ele alınmış olacaktır. Çalışma, ülkemizdeki iki farklı devlet üniversitesinin “Gçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet” dersini alan lisans öğrencileriyle yapılmıştır. Bu süreçte kişisel bilgi formu, “Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği” ve “Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği” kullanılarak nicel araştırma yöntemi ile tek grup ön test-son test modeline göre bir araştırma dizayn edilmiştir. Araştırma sonucunda “Gçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet” dersinin etkililiğini ölçmek amacıyla ders öncesi ve sonrası uygulanan Yabancı Düşmanlığı Ölçeği’nde ve Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği’nde öğrencilerin aldıkları puanlar karşılaştırılmış ve puanlar arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Her iki üniversitenin sosyal hizmet ğrencilerinin hem Yabancı Düşmanlığı Ölçeği’nden, hem de Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği’nden aldıkları son test puanlar, ön test puanlarından anlamlı bir şekilde yüksek çıkmıştır ($p<0,01$). Sonuç olarak sosyal hizmet öğrencilerine, göçmen ve sığınmacılara ilişkin verilen lisans dersinin, ğrencilerin Suriyelilere yönelik algısında olumlu yönde bir etki yarattığı saptanmıştır. Ayrıca bu anlamlı etkinin pek çok bileşene bağlı olduğu ve yapılandırılmış eğitim süreçleri ile istendik yönde yaratılan kalıcı davranışların ve kazanımların; göç, sosyal uyum, farklılık ve birlikte yaşam gibi çalışmalarda ve eğitimlerde etkin biçimlerde kullanılabileceği gözlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Sosyal hizmet lisans eğitimi, öğrenci kazanımları, Suriyelilere yönelik algı

ABSTRACT

This study aims to measure the impact of “social work with immigrants and asylum seekers” course in the social work undergraduate curriculum on the social work students based on the example of Syrians. In this way, social workers who have responsibility for working with vulnerable and fragile groups, whether the courses they take during their undergraduate education processes have created an unexpected level of change, will be addressed on a current, dynamic and important subject. This study was carried out with undergraduate students taking “social work with immigrants and asylum seekers” course from two different public universities in our country. In this process, the research was designed according to the single group pretest-posttest model with the quantitative research method using the personal information form, “Xenophobia Scale” and “The Attitude Scale Towards Syrians”. As a result of the research, the scores received by the students from “Xenophobia Scale” and “The Attitude Scale Towards Syrians” which was applied before and after “social work with immigrants and asylum seekers” course were compared and significant difference was found between the scores. Post-test scores of both universities’ social work students which was received from “Xenophobia Scale” and “The Attitude Scale Towards Syrians” significantly higher than the pre-test scores ($p<0,01$). As a result, It has been determined that the undergraduate course given to social work students for immigrants and refugees has a positive effect on the perception of social work students towards Syrians. In addition, it has been observed that this significant effect depends on many components as well as the permanent gains and behaviors created in the desired direction with structured education processes can be used effectively in studies and trainings such as migration, social cohesion, diversity and living together.

Key words: Social work education, student acquisitions, perception towards Syrians

GİRİŞ

Sosyal hizmetin doğrudan insanı ve insan ile ilişkili konuları odağına alması kapsamlı bir çalışma alanı yanında çok çeşitli müracaatçı grupları ile çalışma sorumluluğu da doğurmaktadır. Ancak sosyal adaleti, sosyal işlevselliği, insan haklarını ve iyilik halini arttırma; insan onurunu ve değerini yüceltme gibi insan odaklı amaçları felsefe edinmiş profesyonel bir mesleğin ve akademik disiplinin, kuşaktan kuşağa aktarılması ve mesleki profesyonellerce uygulanması tahmin edileceği üzere pek de kolay bir süreç değildir. Bu süreç profesyonel, sistematik, akademik ve planlı boyutlarda çok sayıda bileşenin dikkate alınmasını gerektirmektedir. Özellikle sosyal hizmet bölümlerinin ve eğitim müfredatının niteliği, yapısal mekanizmaların işlevselliği, istihdam politikalarının etkinliği ve donanımlı öğrencilerin yetiştirilmesi gibi pek çok değişken mezun öğrencilerin niteliğine ve mesleğin toplum içerisindeki işlevselliğine doğrudan etki edebilmektedir. Nihayetinde sosyal hizmet meslek elemanlarının yetiştirilmesi, toplumun ihtiyaç duyduğu yerlerde istihdam edilmesi ve mesleğin uygulanması çok sayıda bileşene bağlıdır. Diğer taraftan ise dezavantajlı, incinebilir ve marjinalize olmuş gruplar başta olmak üzere toplumu oluşturan tüm bireyler ile doğrudan hassas konularda çalışma sorumluluğu bulunan meslek elemanlarının profesyonel ve nitelikli biçimlerde yetişmesi gerekmektedir. Bir başka deyişle çalışma

alanının zenginliği ve müracaatçı gruplarının çeşitliliği; sosyal hizmet lisans eğitiminin kapsamlı biçimde tasarlanmasını, profesyonel boyutlarda yürütülmesini ve asgari düzeyde standartlaştırılmasını gerektirmektedir.

Bilindiği üzere sosyal hizmet eğitim müfredatı; sosyal hizmetin evrensel amaçlarına, temellerine ve felsefesine yönelik bir içerikle tasarlanırken; öğrencilerin (sosyal hizmet uzmanı adaylarının) müracaatçı grupları ve çalışma alanları hususunda yetkin ve yeterli biçimde yetişmeleri amaçlanır. Bunun için ise sosyal hizmetin bilgi temeli, beceri temeli ve değer temeli dediğimiz sağ ayaklarından faydalanılır. Duyan'a göre sosyal hizmetin bilgi temeli kapsamında; bilgi ve kuram, insan davranışı ve sosyal çevre, sosyal hizmette bilgi türleri, bilgi çerçevesi, kuramsal, olgusal, uygulama/uygulamaya dayalı/kişisel bilgi, sosyal hizmet değerleri ve etiği, bireysel farklılıklar, sosyal ve ekonomik adaletin geliştirilmesi, sosyal politika, risk altındaki nüfus grupları, uygulama alanları, sosyal hizmet uygulaması, alan uygulaması ve araştırma konularına yer verilir. Sosyal hizmetin bir diğer sağ ayağı olan beceri temelinde ise sosyal hizmette yetkinlik, sosyal hizmet becerileri, sosyal hizmetin ortak becerileri, doğrudan ve dolaylı sosyal hizmet becerileri konularına yer verilir. Sosyal hizmetin üçüncü sağ ayağı olan değer temelinde de etik ve değer kavramları, sosyal hizmetin temel değerleri, etik standartları, etik ikilemler ve etik ikilemlerin çözümleri gibi konulara yer verilir (Duyan, 2012). Görüldüğü üzere sosyal hizmetin akademik köklerinin dayandığı üç sağ ayak üzerinden ifade edilen genel hatları dahi son derece kapsamlı, planlı, bütüncül ve profesyonel bir çerçeve çizmektedir. Bu sayede sosyal hizmet eğitimi açısından başlangıçta farklı seviyede ve çeşitli bakış açılarına sahip olan öğrencilerin; lisans eğitimi süresince sunulan imkânlar ve dersler sayesinde hedeflenen yetkinlik düzeylerine gelmeleri; çeşitlilik gösteren müracaatçı gruplarına nitelikli hizmetler vermeleri amaçlanır. Bu noktada sorulması gereken kritik sorulardan biri, sosyal hizmet lisans eğitiminin ideal amacı teorik olarak nitelikli, yetkin ve donanımlı profesyoneller yetiştirmek iken uygulamada veya gerçeklikte durumun böyle olup olmadığıdır.

Araştırmanın Gerekçesi

Ülkemizde çeşitli değişkenlere bağlı olarak üniversitelere ve bölümlere göre farklılık gösterebilen sosyal hizmet lisans eğitiminin öğrenciler üzerindeki etkilerinin nesnel olarak ortaya koyulabilmesi amacıyla bu çalışmanın yazarları tarafından bir ders kapsamında değerlendirilme yapılmasına karar verilmiştir. Literatürde de sosyal hizmet bölümlerinde çeşitli derslere ilişkin olarak değerlendirmelerin yapıldığı

görülmektedir (Akçay ve Başer, 2018; Gökçearslan-Çiftçi ve Altınova, 2017; Başer ve Kalaycı-Kırloğlu, 2016; Duyan ve Altınova, 2015; Gökçearslan-Çiftçi ve Altınova, 2012). Bu sayede sosyal hizmet lisans eğitimi kapsamında sunulan derslerin öğrenciler üzerinde ne düzeyde etkiler yarattığı, amaçlanan dönüşümü ve kazanımları sağlayıp sağlayamadığı gözlemlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada da 2011 yılından beri somut, dinamik ve önemli bir konu olarak güncelliğini koruyan ve ülkemizde önemli bir nüfusa sahip olan Suriyeliler özelinde “Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet” lisans dersi tercih edilmiştir.

Ayrıca 1951 tarihli “Cenevre Sözleşmesi”, 2013 tarihli 6458 sayılı “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” (YUKK) ve 2014 tarihli 2014/6883 sayılı “Geçici Koruma Yönetmeliği” kapsamında ülkemizdeki Suriyelilerin hukuki statüsü “Geçici Koruma” statüsü ile tanımlandığı ve mevcut hukuki düzenlemeler Suriyeliler için “mülteci” tanımlamasını engellediği için çalışma boyunca Suriyelilerden bahsedilirken Suriyeli mülteci ya da Suriyeli sığınmacı ifadelerine yer verilmemiştir. Bu sebeple ülkemizdeki hukuki düzenlemeler dikkate alınarak Suriye göçüyle ülkemize gelen bireyler, Suriyeliler olarak ifade edilmiştir. Bu durumu biraz daha detaylandırarak olursak; Türkiye 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi’ni coğrafi sınırlama çekincesi ile imzalamış ve bu çekinceye göre Avrupa dışından gelenlerin mültecilik haklarından yararlanabilmeleri engellenmiştir (Şimşek, 2019; Buz, 2008). Bu noktada Suriyeliler Avrupa ülkeleri dışındaki bir ülkeden geldikleri için mülteci statüsü kazanabilmelerinin önünde önemli bir yasal çekincenin bulunduğu söylenebilir. Bununla birlikte sığınmacı kavramı da ülkemizdeki Suriyelileri tanımlamak için uygun bir kavram değildir. Çünkü sığınmacı kavramı, mültecilik kavramı ile çoğunlukla bir arada kullanılan ve genelde mülteci statüsünün kesinleşmesine kadar verilen bir statüdür. Dolayısıyla mülteci statüsüne başvuruda bulunmuş fakat henüz mülteci statüsü kazanmamış kişiler, sığınmacı olarak adlandırılmaktadır (Kaya ve Eren, 2015). Diğer bir ifade ile sığınmacı statüsü alabilmek için mültecilik başvurusu yapabilmek hakkına sahip olunması gerekmektedir. Diğer taraftan ülkemiz açısından sığınmacı ve mülteci olarak adlandırılmayan Suriyelilerin savaşın bitmesi ile ülkesine dönecekleri düşüncesi hakim olduğu için Suriyeliler ilk etapta misafir olarak tanımlanmış ve hukuki düzenlemeler buna paralel yapılandırılmıştır (Erdoğan, 2018). Bununla birlikte Türk hukuk sisteminde Suriyelilere uygun bir yasal statünün olmadığı da öne sürülmektedir (Dinçer vd., 2013). Suriyelilere ilişkin olarak belirtilen misafirlik tanımlaması zamanla geçerliliğini yitirmiştir. Savaşın uzaması ve AB’nin Suriyelilere kapısını kapatması, uzun yıllardır Türkiye’de kalmakta olan Suriyelilerin kalıcılığını artırmıştır (Erdoğan ve

Çorabatır, 2019; İçduygu ve Ayaşlı, 2019; Şimşek, 2019; Yıldız ve Çakırer-Özservlet, 2016). Böylece Suriyeliler için yeni bir statü tanımlanmış ve Suriyeliler ile birlikte sıklıkla duymaya başladığımız geçici koruma statüsü Ekim 2011'den beri kullanılmaktadır. Geçici koruma statüsü, uluslararası arenada yer alan bir kavram iken Türk mevzuatında 11 Nisan 2014'te yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda (YUKK) tanımlanmıştır. Gencer'e göre, Türkiye, uluslararası hukuk ve teamül çerçevesinde, Suriye uyruklu yabancılara 3 temel unsur yerine getirmek üzere geçici koruma sağlamıştır. Bu 3 temel unsur, açık sınır politikası ile ülke topraklarına koşulsuz kabulü, geri göndermeme ilkesinin istisnasız uygulanması ve gelen kişilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması şeklinde düzenlenmiştir. Diğer taraftan geçici koruma, adından da anlaşılacağı üzere "geçici" bir statü özelliğine sahip iken aynı zamanda diğer statülerden farklı olarak kalabalık grupların toplu sığınma başvurularında, insanların sorunlarının genel olduğu kabulüne dayanan ve hızlı kararların alındığı bir süreçtir (Gencer, 2019). Mevcut literatürden de anlaşılacağı üzere misafirlikten kalıcılığa evrilen süreçte çözüm olarak başlangıçtaki misafirlik tanımlaması ile bağlantılı geçicilik algısı devam ettirilmekte ve Suriyeliler geçici korunma altına alınmaktadırlar. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 5 Haziran 2020 verilerine göre geçici koruma altına alınan Suriyelilerin sayısı 3.581.636'ya ulaşmıştır. Ancak bu sayının kayıt altına alınan Suriyelileri kapsadığını belirtmek gerekmektedir. Bu noktada (sınırdan ülkeye kaçak yollarla giriş, doğumların bildirilmemesi gibi nedenlerle) kayıt altına alınamamış diğer bir ifade ile geçici koruma altında bulunmayan Suriyelilerin de olduğu hatırlanmalıdır. Ayrıca kayıt altında bulunan ve kayıt dışı olan Suriyelilere ek olarak İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamaya göre 53 bini yetişkin, 57 bini ise çocuk olmak üzere Türk vatandaşlığı verilen Suriyeli sayısı ise 110 bindir (Mülteciler Derneği, 2020). Nihayetinde bu çalışmada kullanılan Suriyeliler kavramı "Geçici Koruma" altında bulunan kayıtlı, kayıt altına alınamayan kayıt dışı ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı verilen olmak üzere üç farklı grubu kapsamaktadır.

Suriyelilere ilişkin yukarıda ifade edilen hukuki (yasal) statü tartışması önemli görülmektedir. Misafirlik-geçicilik-kalıcılık üçgeninde gerçekleşen tartışmanın aynı zamanda yerel halkın Suriyelilere yönelik algısını da büyük ölçüde etkilediği söylenebilir. Her ne kadar misafir tanımlamasından vazgeçildiği düşünülse de geçici koruma statüsünün de misafir algısını güçlendirdiği ifade edilmektedir (Alptekin vd., 2018). Misafirlik-geçicilik tanımlamasının hem Suriyeliler hem de yerel halk açısından sonuçları bulunmaktadır. Örneğin yerel halk, Suriyelilerin misafir-geçici olduğu algısı

ile şekillenen süreçte savaşın sona ermesi ile birlikte Suriyelilerin geri döneceğini düşünmüş ve başlangıçta Suriyelilere yardımcı olunması gerektiği noktasında daha istekli olmuştur. Diğer taraftan Suriyeliler de misafir-geçici olduklarını düşünerek kalıcılığı artıracak girişimlere başvurmamışlar ve özellikle Türkçe öğrenmeyi, okullaşmayı, kalıcı planlar yapmayı gerekli görmemişlerdir. Diğer bir ifade ile geçicilik algısının Suriyelilerin Türkiye’de kalıcı bir yaşam kurmasını engellediği ifade edilmektedir (Biner ve Soykan, 2016). Suriyelilerin artık misafir olmadığı, kalıcı olduklarının anlaşılmasıyla birlikte yerel halkın kabul düzeyinin düştüğü ve meydana gelen sorunlardan Suriyelilerin sorumlu olduğuna dair bir düşüncenin şekillendiği çeşitli araştırmalarda ortaya koyulmaktadır (Erdoğan, 2018; Karasu, 2018). Yerel halktaki yoksul vatandaşlara yardım etmek için ayrılan kaynakların Suriyeliler için kullanması, Suriye’deki savaşta Türkiye’nin kayıp vermesi, yapılan yardımların belirsizliği gibi durumların, yerel halkın başlangıçtaki kabul düzeyini ve hoşgörüsünü olumsuz biçimde etkilediği belirtilmektedir (Dinçer vd., 2013). Örneğin Şanlıurfa’da başlangıçta hoşgörü ile karşılanan Suriyelilerin artık istenmeyen kişiler olduğu ifade edilmektedir (Karasu, 2018). Yerel halk Suriyelileri çeşitli alanlarda sorumlu tutabilmektedir. Bunlar arasında sağlık, kamu kurumlarının kalabalık olması, toplumsal düzenin bozulması, ekonominin kötüye gitmesi, Suriyelilere vatandaşlık verilmesi ile ilgili konular yer almaktadır (Duruel, 2017; Kaya, 2017; Döner, 2016; Barın, 2015; Karadeniz, 2016). Ancak tüm bu konularla ilgili yerel halkın Suriyelileri günah keçisi olarak ilan ettiği, sorunların kaynağı olarak Suriyeleri işaret ettiği, yerel halkın Suriyelileri sorumlu olarak tuttuğu alanlardan aslında Suriyelilerin sorumlu olmadığı bu durumun daha yapısal süreçlerle ilişkili olduğu da belirtilmektedir. Örneğin geçici koruma altına alınan Suriyelilerin tamamına mevzuat gereği vatandaşlık verilemeyeceği, Suriyelilerin düşük geliri, zor şartlarda, yerel halkın çalışmak istemediği işlerde çalıştığı, özellikle medyada Suriyelilerin toplumsal düzeni bozduğuna dair çıkan haberlerin daha görünür kılındığı, Suriyelilerin çalışarak ve iş yeri açarak Türkiye ekonomisine katkı sağladığı çok sayıda farklı duruma da rastlamak mümkündür (Taş ve Taş, 2018; TBMM, 2018; Erdoğan 2017; Göker ve Keskin, 2015; Man, 2016; Erdoğan, 2014). Bu noktada Suriyelilerin sorumlu tutulduğu alanların çoğunun yukarıda yer verilen ön yargıları barındırdığı ve bunun da temel sebebinin Suriyelilere ilişkin bilgi eksikliği olduğu söylenebilir.

Yerel halkın sahip olduğu misafir-geçicilik algısına, ön yargılara ve Suriyelilerin sorumlu tutulduğu olumsuz düşüncelere; ailelerinden, sosyal medyadan ve toplumsal bakıştan etkilenebilme ihtimali bulunan sosyal hizmet öğrencilerinin de sahip

olabileceği düşünölmüştür. Bu süreçte araştırmanın birinci yazarı 2018-2019 eğitim-öğretim yılının güz döneminde Selçuk Üniversitesi Beyşehir Ali Akkanat Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Sosyal Hizmet Bölümü'nde (SÜ) "Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet" dersini vermek üzere görevlendirilmiştir. Araştırmacı ilk hafta ilgili bölüme giderek ikinci sınıftaki öğrencilerle tanışmış ve ilk hafta olması nedeniyle dersin işleyişi ile ilgili olarak genel bilgiler vermiştir. Devam eden süreçte öğrencilerin Suriyeliler özelinde sığınmacı ve mültecilere ilişkin yerel halkın Suriyelileri sorumlu tuttuğu alanlar ile ilgili benzer düşüncelere sahip olduğu görölmüştür. Bu durum öğrencilerin sığınmacı ve mültecilere ilişkin bakış açısına yönelik bir araştırma yapılması fikrini gündeme getirmiştir. Birinci yazar, göç ve mültecilik üzerine doktora çalışması yürüten ikinci yazara durumu aktarmıştır. İkinci yazar ile yapılan istişareler sonucunda araştırma süreci daha da olgunlaştırılarak konu ve tasarım açısından netleşmiştir. Birinci ve ikinci yazar çalışma ile ilgili olarak temelde şu sorulara yanıt vermeye çalışmışlardır:

1. Müfredat kapsamında dersin işleniş biçimi nasıl olmalıdır? (Derste ele alınacak konular ile ilgili olarak bir sonraki bölümde bilgi verilmektedir.)
2. Öğrencilerin (yabancı ve Suriyeli) algısına yönelik nasıl bir çalışma planlanmalıdır? (Planlanan çalışma ile ilgili yöntem kısmında detaylı bilgi verilmektedir.)

Yukarıdaki sorulara yanıt verecek şekilde bir araştırma dizayn edilmiştir. Benzer bir durum yarıyıl tatilinden sonra araştırmanın birinci yazarının 2018-2019 eğitim-öğretim yılının bahar döneminde Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakóltesi Sosyal Hizmet Bölümü'nde (NEÜ) "Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet" dersini vermek üzere görevlendirildiğinde de gözlenmiştir. Araştırmacı ilk hafta ilgili bölüme giderek üçüncü sınıftaki öğrenciler ile tanışmış ve ilk hafta olması nedeniyle dersin işleyişi ile ilgili olarak genel bilgileri vermiştir. Necmettin Erbakan Üniversitesi'ndeki öğrencilerin üçüncü sınıf olmasına rağmen Suriyeliler özelinde sığınmacı ve mültecilere ilişkin bakış açılarının Selçuk Üniversitesi'ndeki öğrencilerden daha da olumsuz olduğu görölmüş ve iki yazar tarafından aynı uygulamanın Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde de yapılmasına karar verilmiştir. SÜ'deki son dersin bitimi ile NEÜ'deki ilk dersin başlaması arasında çok kısa bir süre bulunduğun henüz çalışma yayına dökölmemiş olup NEÜ'deki uygulamadan sonra yayına dökölmesine karar verilmiştir. Ayrıca her iki bölümdeki araştırmanın nedenlerinin ve konu kapsamalarının benzerlik göstermesi sebebiyle farklı üniversitelerdeki bu iki araştırmaya aynı yayın üzerinden yer verilmesi kararlaştırılmıştır.

Sonuç olarak ikinci yazarın doktora çalışmasını göç, çocuk refahı ve mültecilik konuları üzerine yapıyor olması; birinci yazarın ise bu konularda lisans dersi yürütüyor olması hem araştırma dizaynının hem de ders içeriğinin netleşmesinde etkili olmuştur. Bu sayede sosyal hizmet lisans müfredatında yer alan “Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet” dersinin sosyal hizmet lisans öğrencileri üzerinde yarattığı etkinin ve dönüşümün, öğrencilerin göç eden bireylere ve Suriyelilere yönelik (değişen) algısı üzerinden ortaya koyulması amaçlanmıştır.

Dersin işleniş şekli

Selçuk Üniversitesi'nin Bologna sayfasında “Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet” dersinin amacı şu şekilde tarif edilmektedir:

“Uluslararası yaşanan göçler (sığınmacı) ve bunun sonucunda göç edilen ülkelerde kalan, Mülteciler olarak tanımlanan insanların yaşadıkları ekonomik, kültürel, sosyal, siyasal ve psikolojik sıkıntı ve dramlarını iyi anlamak aynı zamanda gereken imkanları sunmaya yardımcı olmak ve destekleri en iyi şekilde aktarmayı kapsamaktadır”.

Benzer şekilde Necmettin Erbakan Üniversitesi'nin Bologna sayfasında “Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet” dersinin amacı şu şekilde ifade edilmektedir:

“Bu dersin amacı, öğrencilerin göç ve sığınmacılık olgularını kuramsal olarak kavramalarını, göçün ulusal ve küresel etkilerini yorumlamalarını sağlamak ve sosyal hizmet uzmanları olarak bu uygulama alanına hazırlamaktır”.

İlk hafta öğrencilerle tanışılmıştır. Dersin kapsamı ile ilgili bilgi verilmiştir. İlk hafta her iki üniversitede için de öğrencilerin hazır bulunuşluklarından ve algılarından hareketle araştırmanın ortaya çıkmasını sağlayan haftadır. İlk hafta öğrencilerle tanışmaya ek olarak öğrencilerin bu dersten ne bekledikleri, ders ile ilgili ne düşündükleri, dersin kapsamında yer alan göç, sığınmacı, mülteci kavramlarına ilişkin bilgi düzeyleri ve yaklaşık olarak 3,5 milyon kayıtlı Suriyeli ile ilgili düşünceleri sorulmuştur.

İkinci hafta derse başlamadan önce ön test uygulanmıştır. Dersin genel amacı ve sosyal hizmetin amaçları düşünülerek ders planlamasında değişikliğe gidilmiş ve ikinci hafta “sosyal”, “hizmet”, “sosyal hizmet”, “adalet”, “sosyal adalet” kavramları üzerinde durulmuştur. Ayrıca sosyal hizmet uygulamasının ayrımcılık karşıtı olması gerektiğine (Cankurtaran ve Beydili, 2016) yönelik bilgiler verilmiştir.

Üçüncü hafta göç ve iltica kavramları üzerinde durulmuştur. Bu iki kavram arasındaki farklılıklara dikkat çekilmiştir. İlticanın bir eylem olduğu, sığınmacı ve mültecilerin bu

eylemi gerçekleştiren özneler olduğu ifade edilmiştir. Sığınmacı ve mülteci kavramları arasındaki farklılığa da dikkat çekilmiştir. Özellikle bu noktada 1951 Cenevre Sözleşmesi üzerinde durulmuştur.

Dördüncü hafta Türkiye’de ve Dünya’da g olgusu işlenmiştir. Osmanlı döneminden bu yana devam eden g süreci anlatılmıştır. Örneğin 15. yüzyıldaki Yahudilerin yerleşimi, 1900’l yıllardaki birinci ve ikinci Balkan Savaşları, Soğuk Savaş Dönemi ve ardından yeni ülkelerin ortaya çıkması, günümüz Arap Baharı ve Suriye gnden bahsedilmiştir. Türkiye’nin artık transit ülke olmadığı hedef ülke olduğu, Türkiye’yi bu konumuna getiren cazip noktalar da anlatıldıktan sonra hafta tamamlanmıştır.

Beşinci haftada yeniden yerleşim ya da zorla yerinden edilme durumunda karışılabilecek risklerden bahsedilmiştir. Bu riskler vatansız ve topraksız kalma, iş sorunları, barınma sorunları, beslenme sorunları, g yollarında bebek ve yaşlı ölümlerinin artması, kamu kaynaklarından mahrum kalmak, sosyal dışlanma ve sosyal dokunun parçalanması (Cernea, 1997; Cernea, 2000; Cernea ve Mc Dowell, 2000; Cernea, 2004) şeklinde ele alınmıştır. Bu risklerle sadece başka bir ülkeye göç edilmesi durumunda karışılaşılmayacağı, aynı ülke içerisinde bile yeniden yerleşim veya zorla yerinden edilme söz konusu olduğunda da bu risklerle karışılaşabileceği belirtilmiştir. Bu noktada Konya ve Beyşehir’de ikamet etmeyen ğrencilere Konya’ya ve Beyşehir’e ilk geldiklerinde ne gibi sorunlarla karışılaştıkları sorulmuştur. Öğrenciler barınma sorunları, beslenme sorunları, kamu kaynaklarından mahrum olmak, sosyal dışlanma ve sosyal dokunun parçalanması ekseninde cevaplar vermiştir. Türkiye’de doğup büyümüş, Türkçe konuşan, Türkiye’deki sisteme hkim olan bir bireyin bile bu tür risklerle karışılaşma riski bulunuyorsa bu ülkenin dilini bilmeyen, ülkeye ilk defa adım atmış birinin nasıl bir durumla karışılaşacağını öğrencilerden tahayyül etmeleri istenmiştir.

Altıncı haftada yeniden yerleşenlerin ya da zorla yerinden edilenlerin uyum süreçleri literatürde yaygın olarak bahsedilen dört aşamalı Yeniden Yerleşim Kuramı işığında işlenmiştir (Scudder, 1993; Scudder, 2012; Scudder ve Colson, 2019). Uyum süreçlerinde Suriyelilerin hangi aşamada olabilecekleri tartışılmıştır.

Yedinci haftada Suriyelilerin yaşadığı sorunlardan bahsedilmiştir. En başta dil sorunu anlatılmıştır ve dil sorununun beraberinde hangi sorunları getirdiği tartışılmıştır. Dil sorunu dışında mevzuata ilişkin, diğer bir ifade ile yasal sorunlar, barınma ile ilişkili

sorunlar (Suriyelilerin çok küçük bir kısmı geçici barınma merkezlerinde kalmaktadır¹), sağlık sorunları, düzenli bir iş sahibi olamama ile ilgili sorunlar, sosyal dışlanma ve Suriyelilerin genelde Türk vatandaşlarından ayrı bir biçimde (kendi toplulukları ve gettoları içerisinde) yaşamasının getirdiği sorunlar (Türkçe öğrenme, yerel halk ile kaynaşma, sığınılan ülkenin kurallarını benimseme ve uyma, sosyal uyum gibi noktalarda yaşanan sorunlar), kamu hizmetlerinden yararlanamama ile ilgili sorunlar, yeterli beslenememe sorunlarından bahsedilmiştir. Tüm bu sorunların iç içe geçmişliği özellikle vurgulanmıştır.

Sekizinci hafta vize sınavı olmuştur. Dokuzuncu hafta da vize sonrası öğrenciler memleketlerine gittiği için ders yapılamamıştır. Her iki üniversitede de benzer bir süreç yaşanmıştır. Ancak öğrencilere vize sonrasında sorumlu olacakları bir kitap verilmiştir. Onuncu hafta bu kitap üzerinde durulacağı söylenmiştir.

Onuncu haftada Bakiroğlu ve arkadaşları (2018) tarafından Ankara ili Siteler bölgesinde yapılan çalışma üzerinden şimdiye kadar görülen konular tartışılmıştır. Kuramsal olarak işlenen hemen hemen tüm konular bu çalışmada kendini göstermiştir. Bu araştırma Ankara Siteler bölgesinde gerçekleştirilmiş olup Suriyelilerin neden bu bölgeyi tercih ettikleri, karşılaştıkları sorunlar, yerel halkın Suriyelilere yönelik bakış açısı, yerel halkın önyargıları, medyanın dili gibi tüm boyutları ele alan bir çalışmadır.

On birinci haftada yerel halkın yani “bizler”in Suriyelilerin kitlesel göçü ile yaşadığımız sorunların neler olduğu tartışılmıştır. Özellikle yerel halkın Suriyelileri sorumlu tuttuğu alanlardan hareketle her iki üniversitedeki öğrencilerin Suriyelileri sorumlu tuttuğu durumlar dikkate alınmaya çalışılmıştır. Bu konuda olası tüm başlıklara olabildiğince yer vermeye özen gösterilmiştir. Her iki üniversitedeki öğrencilerin büyük bir çoğunluğu bu noktada Suriyelilerin ülkemiz açısından ciddi bir yük olduğunu belirtmişlerdir. Benzer bir şekilde bazı sağlık sorunlarının da görüldüğünü ifade etmişlerdir. SÜ öğrencilerinden bir tanesi “Suriyeli hastalığı” kavramını kullanmıştır. Diğer taraftan NEÜ öğrencilerinin birçoğu kamuoyunda Suriyelilere vatandaşlık verilmesi ile ilgili olarak çıkan haberlere son derece sert söylemlerde bulunmuştur. Her iki üniversitede de Suriyelilerin olduğu yerlerde sorunların eksik olmadığı, suç aktivitelerin fazla olduğu belirtilmiştir. Ek olarak hastanelerin çok kalabalık olmasından kaynaklı olarak hizmet almakta kimi zaman sorunlar yaşandığı ifade edilmiştir. Tüm

---

¹ Toplam Suriyeli sayısı 3.581.363 olup bunların 63.137’si Geçici Barınma Merkezleri’nden kalmaktadır (<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>).

bu hususlar Bakiroğlu ve arkadaşları (2018) tarafından Ankara ili Siteler bölgesinde yapılan çalışma ile tekrar tartışılmıştır. Ayrıca “Auk kuşu” metaforu ile Suriyelilerin “Günah keçileri” olarak görüldüğünü vurgulayan (Man, 2015) başka bir çalışma bir sonraki hafta tartışılmak üzere öğrencilere verilmiştir.

On ikinci haftada Man (2015) tarafından yapılan araştırmada geçen “Auk kuşu” metaforu üzerinden tartışma yürütülmüştür. Özellikle “biz ve ötekiler” vurgusu Bauman (2010, 2011, 2014) üzerinden alıntılarla desteklenerek tartışma zenginleştirilmiştir. Ayrıca yerel halkın ve öğrencilerin algıladığı riskler karşısında Suriye göçünün insani boyutu sosyal hizmetteki insan onuru, sosyal adalet, insan değeri, hak ve etik kavramları çerçevesinde empatik bir biçimde tartışılmıştır.

On üçüncü haftada Suriyeli çocukların yaşadıkları sorunlardan bahsedilmiştir. Suriyeli çocukların çalıştırılması, erken yaşta evlendirilmesi, eğitim sorunları, Geçici Eğitim Merkezleri ile ilgili süreç, öğretmenler ve okul müdürlerin tutumları (Seydi, 2013, 2014; Duruel, 2016; Mercan-Uzun ve Bütün, 2016; Levent ve Çaylak, 2017; Tamer, 2017, Morali, 2018) gibi hususlarla ilgili çeşitli araştırmalardan faydalanarak aktarılmıştır. Bu araştırmalardan öğrencilerin de sorumlu olduğu bilgisi verilmiştir.

On dördüncü haftada genel tekrar yapılarak son test uygulaması gerçekleştirilmiştir. Kalan zamanda öğrencilerin duygu ve düşünceleri sorulmuştur. Örneğin SÜ Sosyal Hizmet Bölümü'ndeki bir öğrenci itirafta bulunarak Suriyelilere karşı olumsuz ve önyargılı düşündüğünden dolayı utandığını, birçok düşüncesinin temeli olmadığını öğrendiğini, sosyal hizmet öğrencisi olarak düşünce şeklinin sosyal hizmet mesleği ile uyumlu olmadığını ifade etmiştir.

Ayrıca tüm ders haftalarında mevcut haftalık konular; sosyal hizmet uzmanının rolleri, işlevleri, sosyal hizmetin amaçları, felsefesi, etik ilkeleri, hak ve mevzuat bağlamı, bilgi, beceri ve değer temeli gibi temel kavramlar ile ilişkilendirilerek öğrencilere aktarılmıştır.

Araştırmanın amacı

Bu araştırmanın temel amacı, SÜ ve NEÜ sosyal hizmet bölümlerinde verilen “Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet” dersinin öğrencilerin Suriyelilere yönelik algısına ve bununla bağlantılı olarak yabancı düşmanlığına etkisinin değerlendirilmesidir. Bu sayede sosyal hizmet lisans müfredatında Suriye göçü ile daha da önemli bir hal alan güncel ve önemli bir lisans dersinin sosyal hizmet

öğrencileri üzerinde beklendik yönde kazanım yaratıp yaratmadığının gözlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın bahsi geçen temel amacı yanında farklı amaçları da bulunmaktadır. Ortaya çıkan verilerin Suriye göçü ile birlikte sosyal hizmet lisans müfredatında daha da önemli bir hale gelen “Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet” dersinin etkinliğine ve verimliliğine katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Araştırma verilerinin aynı zamanda Suriyeliler, göçmenler, sığınmacılar ve mülteciler kapsamında yürütülecek göç, sosyal uyum, birlikte yaşam ve toplumsal kabul çalışmaları için literatüre katkı sağlaması da amaçlanmaktadır. Bu sayede hem sosyal hizmet disiplini, mesleği ve öğrencileri için hem de göç alanında çalışan kurumlar, meslek elemanları ve akademisyenler için önemli ve güncel bir konu hakkında kanıta dayalı verilerin üretilmesi hedeflenmektedir. Bu verilerin göç temalı lisans dersi müfredatlarının güçlenmesine katkı sağlaması beklendiği gibi üniversite dışında sunulacak göç temalı formal ve informal eğitimlerin tasarlanmasına da katkı sağlaması beklenmektedir. Ayrıca araştırmanın, tüm bu amaçlar doğrultusunda toplum içerisinde farklılıklara ve dezavantajlara sahip olan Suriyelilere, sığınmacılara, mültecilere ve göçmenlere yönelik toplumsal duyarlılığın, hoşgörü kültürünün, farkındalığın ve savunuculuk faaliyetlerinin gelişmesine de katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın temel amacı doğrultusunda oluşturulan hipotezler ise aşağıda yer almaktadır:

H_1 = Öğrencilerin “Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet” dersi verilmeden önce Yabancı Düşmanlığı Ölçeği’nden elde ettikleri toplam puanlar ile ilgili ders verildikten sonra elde ettikleri toplam puanlar arasında anlamlı bir fark yoktur.

H_2 = Öğrencilerin “Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet” dersi verilmeden önce Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği’nden elde ettikleri toplam puanlar ile ilgili ders verildikten sonra elde ettikleri toplam puanlar arasında anlamlı bir fark yoktur.

H_3 = SÜ öğrencilerinin “Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet” dersi verilmeden önce Yabancı Düşmanlığı Ölçeği’nden elde ettikleri toplam puanlar ile ilgili ders verildikten sonra elde ettikleri toplam puanlar arasında anlamlı bir fark yoktur.

H₄ = NEÜ öğrencilerinin “Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet” dersi verilmeden önce Yabancı Düşmanlığı Ölçeği’nden elde ettikleri toplam puanlar ile ilgili ders verildikten sonra elde ettikleri toplam puanlar arasında anlamlı bir fark yoktur.

H₅ = SÜ öğrencilerinin “Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet” dersi verilmeden önce Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği’nden elde ettikleri toplam puanlar ile ilgili ders verildikten sonra elde ettikleri toplam puanlar arasında anlamlı bir fark yoktur.

H₆ = NEÜ öğrencilerinin “Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet” dersi verilmeden önce Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği’nden elde ettikleri toplam puanlar ile ilgili ders verildikten sonra elde ettikleri toplam puanlar arasında anlamlı bir fark yoktur.

H₇ = Yabancı Düşmanlığı Ölçeği için Selçuk Üniversitesi’nde eğitim gören öğrencilerin ön test ve son test puanları ile Necmettin Erbakan Üniversitesi’nde eğitim gören öğrencilerin ön test ve son puanları arasında fark yoktur.

H₈ = Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği için Selçuk Üniversitesi’nde eğitim gören öğrencilerin ön test ve son test puanları ile Necmettin Erbakan Üniversitesi’nde eğitim gören öğrencilerin ön test ve son puanları arasında fark yoktur.

H₉ = Deney grubunda yer alan Selçuk ve Necmettin Erbakan Üniversitesi öğrencilerinin girişim öncesi ve sonrası Yabancı Düşmanlığı Ölçeği puan değışim durumları (grup*zaman etkileşimleri) arasında fark yoktur.

H₁₀ = Deney grubunda yer alan Selçuk ve Necmettin Erbakan Üniversitesi öğrencilerinin girişim öncesi ve sonrası Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği puan değışim durumları (grup*zaman etkileşimleri) arasında fark yoktur.

YÖNTEM

Araştırma deseni

Araştırma desenleri tarama modelleri ve deneme modelleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Karasar, 2005). Bu araştırmada deneme modellenli araştırma deseni tercih edilmiştir. Araştırma tek grup ön-son test modeline göre dizayn edilmiştir. Tek grup ön-son test modeli, deneme öncesi modellerin içerisinde yer almaktadır (Büyüköztürk, 2001). Tarama modeli ile yürütülen çalışmalar durumu var olduğu şekliyle ve değıştirmeden ele almaktadır (Karasar, 2005). Deneme modellenli çalışmalar ise tarama modellenli çalışmalardan bu noktada farklılaşmaktadır. Deneme modellenli

çalışmalarda bir müdahale söz konusu olabilmektedir. Bu araştırmada da deneme modelli araştırma deseninin tercih edilmesinin de temel sebebi budur.

Katılımcılar

Konya'da bulunan iki farklı devlet niversitesinin sosyal hizmet öğrencileri bu araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Katılımcılar 2018-2019 eğitim-ğretim yılının gz döneminde S Sosyal Hizmet Bölümü'nde eğitimine devam etmekte olan ve "Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet" dersini yüklenen 34 ikinci sınıf ğrencisi ile 2018-2019 eğitim-ğretim yılının bahar döneminde NE Sosyal Hizmet Bölümü'nde eğitimine devam etmekte olan ve "Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet" dersini yüklenen 40 üçüncü sınıf öğrencisinden oluşmaktadır. Ancak veri toplama sürecinde sınıfta bulunmayan öğrenciler değerlendirmeye dahil edilmemiştir. Böylece S ğrencilerine ait 29, NE ğrencilerine ait 34 geçerli veri girişi gerçekleştirilmiştir. S Sosyal Hizmet Bölümü'nde eğitimine devam etmekte olan ve "Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet" dersini yüklenen öğrencilerin %82,8'i kadın; %86,2'si çekirdek aileye sahip; yaş ortalamaları 20,38; genel not ortalamaları 4/3,02 ve aylık gelir ortalamaları 629,14'tür. NE Sosyal Hizmet Bölümü'nde eğitimine devam etmekte olan ve "Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet" dersini yüklenen öğrencilerin %67,7'si kadın; %79,4' çekirdek aileye sahip; yaş ortalamaları 21,15; genel not ortalamaları 4/3,08 ve aylık gelir ortalamaları 655,88 liradır.

Veri toplama araçları

Veriler kişisel bilgi formu, Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) leği ve Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum leği aracılığı ile toplanmıştır.

Kişisel bilgi formu, katılımcıların sosyodemografik özelliklerini elde etmek amacıyla araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur.

Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) leği (YD), Veer ve arkadaşları (2011) tarafından geliştirilmiş olup Türkçe'ye uyarlama çalışması zmete ve arkadaşları (2018) tarafından yapılmıştır. Ölçek 11 maddeden oluşmakta ve tek boyutu bulunmaktadır. Ölçekteki her bir madde için 1 ile 6 arasında değişen bir puan verilebilmekte ve 1 rakamı "Kesinlikle Katılmıyorum", 6 rakamı "Kesinlikle Katılıyorum" anlamına gelmektedir. Böylece ölçekten en düşük 11 ve en yüksek 66 puan alınabilmektedir. Ölçeğin 8. maddesi ters kodlanmaktadır (Göçmenlerin kriz zamanlarında ülkemi destekleyeceğine inanırım). Yüksek puanlar yabancı düşmanlığı düzeyinin yüksek olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alpha değerı 0,87 olarak

bulunmuştur. Bu araştırmada Cronbach Alpha değeri SÜ öğrenciler için 0,83; NEÜ öğrencileri için 0,87 olarak bulunmuştur.

Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği (YHSYTÖ), Özüdoğru ve arkadaşları (2018) tarafından geçerlilik ve güvenirliliği yapılmıştır. Ölçek 26 maddeden oluşmakta ve üç alt boyutu bulunmaktadır. Ölçekteki her bir madde için 1 ile 5 arasında değişen bir puan verilebilmekte ve 1 rakamı “Tamamen Katılmıyorum”, 5 rakamı “Tamamen Katılıyorum” anlamına gelmektedir. Böylece ölçekten en düşük 26 ve en yüksek 130 puan alınabilmektedir. Ölçeğin “tehdit” ve “reddetme” alt boyutlarını oluşturan toplam 15 maddesi ters kodlanmaktadır. Ölçeğin “kabul etme” alt boyutunu içeren 11 maddesi olumlu maddeler olup ters kodlanmasına gerek yoktur. Yüksek puanlar Suriyelilere yönelik tutumların olumlu olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alpha değeri 0,96 olarak bulunmuştur. Bu araştırmada Cronbach Alpha değeri SÜ öğrenciler için 0,95; NEÜ öğrencileri için 0,92 olarak bulunmuştur.

Verilerin toplanması

Ön-son teste ilişkin veriler toplanmadan önce çalışma ve çalışmaya bağlı olarak dersin işleniş biçimi ile ilgili bilgi verilmiştir. Bu kapsamda öğrencilerin sözlü onamları alınmıştır. Çalışmaya katılmak istemeyenlerin hazırlanan anketi doldurmayabilecekleri belirtilmiştir. Bu kapsamda ön teste katılırken sadece kendilerinin bilebilecekleri ve hatırlayabilecekleri takma ad (nickname) belirlemeleri istenmiştir. Son teste katılırken de aynı takma ad ile katılmaları istenmiştir. Böylece anonim olarak kalabilecekleri ve istedikleri gibi cevap verebilecekleri belirtilmiştir. Ön test verileri “Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet” dersinin ikinci haftasında, son test verileri ise ilgili dersin son haftasında toplanmıştır. Kişisel bilgi formu ve ilgili ölçeklerin maddeleri surveey.com web sitesine yüklenerek “Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet” dersinin ikinci ve son haftasında öğrencilerin Whatsapp uygulamasına gönderilmiştir. Hem ön test hem de son test aşamasında sınıfta bulunmayan öğrenciler araştırmaya katılmamıştır. Böylece SÜ öğrencilerine ait 29, NEÜ öğrencilerine ait 34 geçerli veri girişi gerçeleştirilmiştir.

Verilerin değerlendirilmesi

Verilerin değerlendirilmesi SPSS paket programı aracılığı ile yapılmıştır. Parametrik veya parametrik olmayan testlere karar verirken verilerin normal dağılımına bakılmıştır. Verilerin normal dağılabilmesi için normallik testi sonuçlarının $p>0,05$ veya Skewness ve Kurtosis değerlerinin -1,5 ile +1,5 arasında olması gerekmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2007). Çizelge 2’de görüleceği üzere verilerin dağılımı her iki

koşulu da sağladığı için verilerin değerlendirilmesinde parametrik test olan bağımlı gruplarda t testi yapılmıştır. Testlerde anlamlılık düzeyi için 0,05 değeri tercih edilmiştir.

Çizelge 1. Verilerin normal dağılımına ilişkin normallik testi sonuçları ve Skewness-Kurtosis değerleri

		Normallik Testi	Skewness	Kurtosis
Yabancı Düşmanlığı Ön Test	SÜ	0,354*	0,035;0,434	-0,973;0,845
	NEÜ	0,201*	-0,507;0,403	-0,212;0,788
Yabancı Düşmanlığı Son Test	SÜ	0,627*	0,331;0,434	0,500;0,845
	NEÜ	0,874*	-0,246;0,403	-0,026;0,788
Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutumu Ön Test	SÜ	0,413*	-0,596;0,434	0,471;0,845
	NEÜ	0,382*	0,334;0,403	0,630;0,788
Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutumu Son Test	SÜ	0,597*	-0,349;0,434	0,080;0,845
	NEÜ	0,890*	-0,308;0,403	0,543;0,788

*p>0,05

BULGULAR

Çizelge 2. Öğrencilerin “Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet” dersi verilmeden önce Yabancı Düşmanlığı Ölçeği’nden ve Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği’nden elde ettikleri toplam puanlar ile ilgili ders verildikten sonra elde ettikleri toplam puanların karşılaştırılması (n=63)

	Ort±sd	t değeri	p değeri
YDÖ Ön Test	45,10±11,32	10,215	0,000
YDÖ Son Test	34,52±9,73		
YHSYTÖ Ön Test	71,06±21,10	-8,662	0,000
YHSYTÖ Son Test	89,08±18,94		

Yabancı Düşmanlığı Ölçeği için öğrencilerin son test puanlarının ön test puanlarından anlamlı bir şekilde düşük olduğu (t=10,215; p=0,000) belirlenmiştir. Diğer taraftan Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği öğrencilerin son test puanlarının ön test puanlarından anlamlı bir şekilde yüksek olduğu (t=-8,662; p=0,000) belirlenmiştir. Böylece H₁ ve H₂ hipotezleri reddedilmiştir.

Çizelge 3. SÜ ve NEÜ öğrencilerinin Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği ve Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği’nden aldığı puanlara göre yapılan iki yönlü varyans analizi sonuçları

	SÜ ort±sd	NEÜ ort±sd	Zaman	Zaman*Grup	Grup
YDÖ Ön Test	40,83±11,26	48,74±10,17	F=105,457 p=0,000	F=1,059 p=0,307	F=16,710 p=0,000
YDÖ Son Test	29,10±8,16	39,15±8,59			
YHSYTÖ Ön Test	81,24±21,53	62,38±16,56	F=77,197 p=0,000	F=1,694 p=0,198	F=33,078 p=0,000
YHSYTÖ Son Test	102,17±11,85	77,91±16,60			

Yabancı Düşmanlığı Ölçeği için hem Selçuk Üniversitesi hem de Necmettin Erbakan üniversitesine giden öğrencilerin son test puanlarının ön test puanlarından anlamlı bir şekilde düşük olduğu (F=105,457; p=0,000) belirlenmiştir. Böylece H₃ ve H₄ hipotezleri reddedilmiştir. Selçuk Üniversitesi'nde eğitim gören öğrencilerin ön test ve son test puanlarının Necmettin Erbakan Üniversitesi'ne giden öğrencilerden anlamlı bir şekilde düşük olduğu tespit edilmiştir (F=16,710; p=0,000). Böylece H₇ hipotezi reddedilmiştir. Zaman*Grup olarak adlandırılan bölümün p değeri ise zaman içinde SÜ grubundaki puan değişim düzeyi ile NEÜ grubundaki puan değişim düzeyi arasında fark olup olmadığını göstermektedir. Eğitim öncesi ve sonrası SÜ ve NEÜ öğrencilerindeki puan değişimin benzer olduğu görülmektedir. Böylece H₉ hipotezi kabul edilmiştir.

Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği için hem SÜ'deki hem de NEÜ'deki öğrencilerin son test puanlarının ön test puanlarından anlamlı bir şekilde yüksek olduğu (F=77,197; p=0,000) belirlenmiştir. Böylece H₅ ve H₆ hipotezleri reddedilmiştir. Selçuk Üniversitesi'nde eğitim gören öğrencilerin ön test ve son test puanlarının Necmettin Erbakan Üniversitesi'ne giden öğrencilerden anlamlı bir şekilde yüksek olduğu tespit edilmiştir (F=33,078; p=0,000). Böylece H₈ hipotezi reddedilmiştir. Zaman*Grup olarak adlandırılan bölümün p değeri ise zaman içinde SÜ grubundaki puan değişim düzeyi ile NEÜ grubundaki puan değişim düzeyi arasında fark olup olmadığını göstermektedir. Eğitim öncesi ve sonrası SÜ ve NEÜ öğrencilerindeki puan değişimin benzer olduğu görülmektedir. Böylece H₁₀ hipotezi kabul edilmiştir.

Literatür incelendiğinde, üniversitedeki bir lisans dersinin mültecilere ve sığınmacılara ilişkin öğrenci tutum ve davranışları üzerindeki etkililiği üzerine benzer bir araştırmaya rastlanmamıştır. Var olan araştırmaların genel olarak doğrudan üniversite öğrencilerinin mültecilere ve sığınmacılara yönelik algıları veya yabancı düşmanlığına ilişkin olduğu gözlenmiştir. Bu bağlamda yapılan araştırma verilerinde üniversite öğrencilerinin çoğunlukla mültecilere, sığınmacılara ve Suriyelilere yönelik olumsuz tutum, davranış ve ön yargı içerisinde oldukları ifade edilmiştir (Aldemir, 2019; Şen ve Keskin, 2019; Aslan vd., 2018; Kabaklı-Çimen ve Ersoy-Quadir, 2018; Ankaralı vd., 2017; Kara vd., 2016; Topkaya ve Akdağ, 2016).

Üniversite bazlı bir değerlendirme yapıldığında SÜ öğrencilerinin her iki ölçekten aldıkları puanların, NEÜ öğrencilerinden bir miktar farklılaştığı söylenebilir. SÜ öğrencilerinin Yabancı Düşmanlığı Ölçeği'nden elde ettikleri ön test puanları, NEÜ öğrencilerin aynı ölçekten elde ettikleri son test puanına çok yakın olduğu

görülmektedir. Benzer bir değerlendirme Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği'nden elde edilen puanlar ile ilgili de yapılabilmektedir. SÜ öğrencilerin ön test puanları, NEÜ öğrencilerin son test puanlarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ek olarak her iki ölçek nezdinde NEÜ öğrencilerinin daha dirençli bir tutum sergiledikleri söylenebilir. Bunun temel sebebinin ise pek çok bileşenle ilişkili olduğu düşünülmektedir.

İki üniversite öğrencilerinin tutumları arasındaki farkın öncelikli olarak eğitim ortamlarının ve öğrencilerin gündelik yaşam deneyimlerinin Suriyeli nüfusu barındırması ile ilişkili olduğu söylenebilir. SÜ öğrencileri Konya'nın merkezden uzak ve Suriyelileri barındırmayan ilçesi olan Beyşehir²'de eğitim-öğretim hayatına devam etmekte iken NEÜ öğrencileri, Konya'nın merkez ilçesi olan Meram'da eğitim-öğretim hayatlarına devam etmektedir. Toplam Türkiye'deki kayıtlı Suriyeli nüfusun %5'inin (yaklaşık 110-120 bin) Konya'da olduğu belirtilmektedir. Bunun da büyük bir kısmının Meram ve diğer merkez ilçelerde yoğunlaştığı düşünüldüğünde NEÜ öğrencileri Suriyelilerle daha fazla karşılaşmaktadır. Kırmızı ışıklarda sık sık Suriyeli dilencilerle temas halindedirler. Diğer bir ifade ile NEÜ sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin yaşam alanları, SÜ sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin olası yaşam alanlarına oranla Suriyeliler ile daha fazla karşı karşıya kalınabilecek ve ön yargı barındırabilecek Suriyeli nüfusuna ve Suriyeli yaşam pratiklerine sahiptir. Öğrencilerin Suriyeliler ile temas oranlarının ve olumsuz deneyimlerinin, toplumun ve medyanın olumsuz nitelendirmeleri ile tetiklendiği tüm bunların ise NEÜ öğrencilerin puanlarındaki dirençliliğin nedeni olabileceği düşünülmektedir. Elde edilen bu bulgunun, Toplumsal Temas Kuramı (Pettigrew, 1998a; 1998b) ile farklılık gösterdiği dikkat çekmektedir. Benzer olarak Aslan ve diğerleri (2018) tarafından yapılan çalışmada da doğrudan etkileşim içerisinde olan katılımcıların dolaylı olarak etkileşim içerisinde olan katılımcılardan daha olumsuz görüşlere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Aslan vd., 2018). Diğer taraftan Aldemir (2019) tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin genel olarak Suriyelilere ilişkin olumsuz bir tutum gösterdikleri, göç geçmişi olan kişiler arasında görece olarak olumsuz tutumun daha düşük seviyede olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ek olarak göçmenlerle daha sık ilişki içerisinde bulunan Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden gelen öğrencilerin göçmenlere yönelik daha olumlu tutumlar içerisinde olduğu bulgusu da yer almaktadır (Ankaralı

---

² 10 Temmuz 2016 tarihinde Suriyeliler ile çıkan kavgada iki kişinin ölmesi üzerine ilçeye Suriyelilerin girişine izin verilmeyen bir tutum sergilenmektedir. Öğrenciler bu olaya tanık olmamıştır. Öğrencileri Eylül 2017 tarihinde Beyşehir'e gelmişlerdir.

vd., 2017). Üniversite öğrencilerinin aile, akraba ve arkadaş çevresinin olumsuz bakış açısından da etkilendikleri belirtilmiştir (Aslan vd., 2018, Ankaralı vd., 2017). Başka bir araştırmada, Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı yerlerde kira fiyatlarının ve işsizliğin artması, aşırı kalabalıklaşmanın meydana gelmesi nedeniyle üniversite öğrencilerinin olumsuz tutuma sahip olabileceği belirtilmektedir (Topkaya ve Akdağ, 2016). Özellikle Suriyeli nüfusunun belirli alanlarda kümelenmesinin ve mevcut toplum kaynaklarının Suriyelilerle paylaşılmasının üniversite öğrencilerinin bakış açısını olumsuz etkilediği ifade edilmektedir (Ankaralı vd., 2017). Bu durumlar neticesinde Suriyelilere daha çok temas eden bazı üniversite öğrencilerinde (Toplumsal Temas kuramının aksine) daha fazla olumsuz tutumun geliştiği söylenebilir.

Bu süreçte dersin işleniş biçimi, ders hocasının ve öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyi gibi hususların da önemli olduğu söylenebilir. Bu süreçlerdeki bir diğer dikkat çekici nokta ise NEÜ öğrencilerinin 3. sınıfta olmasına ve bu vesileyle sosyal hizmet eğitiminin ileri düzeyinde yer almasına rağmen 2. sınıf SÜ öğrencilerine oranla sığınmacılar ve mülteciler açısından daha dirençli bir yapıya sahip olmalarıdır. Bilindiği üzere sosyal hizmet eğitiminde lisans sınıf kademesi artıka öğrencilerin daha fazla bilgi, beceri ve değer açısından donanıma sahip olmaları nedeniyle mülteci ve sığınmacılara ilişkin daha olumlu bir bakış açısına sahip olmaları beklenir. Ancak bu araştırma açısından tersi bir durum gözlenmiştir. Bunun nedeninin, iki farklı üniversitenin sosyal hizmet eğitimi arasındaki nitelik farkı ile ilişkili olabileceği gibi üniversitelerin öğrenci niteliği ve başarı sıralaması ile de bağlantılı olduğu düşünülebilir. Bu noktada farklı üniversitelerin sosyal hizmet eğitimleri arasında nitelik ve kazanım farklarının olduğu da söylenebilir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma “Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet” dersinin farklı üniversitelerdeki sosyal hizmet öğrencilerinin Suriyelilere yönelik algısı üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin Suriyelilere yönelik algısı ile ilgili olarak dersten önce ve sonra yapılan ön ve son test sonuçları arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla hem ülkemiz hem de sosyal hizmet açısından önem arz eden güncel ve somut bir konu üzerinden yürütülen lisans dersinin, sosyal hizmet öğrencileri üzerinde olumlu bir değişime ve dönüşüme katkı verdiği gözlenmiştir. Diğer taraftan mülteci ve sığınmacılara ilişkin gerçekleşen bu değişimin ve dönüşümün, iki üniversitenin farklı sosyal hizmet bölümü

öğrencileri açısından farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Bu durumun temelde üniversitelerdeki sosyal hizmet eğitimleri arasındaki nitelik ve donanım farkı; öğrencilerin ve ders sorumlusunun hazır bulunuşluğu; öğrencilerin sosyal hizmet bölümüne yerleşme puanı; üniversitelerin konumunun mülteci ve sığınmacı yaşam alanlarına mesafesi; öğrencilerin gündelik yaşam çevresinde mülteci ve sığınmacılarla temas etme sıklığı ve olumsuz deneyimler; toplumsal, medyatik ve kültürel tutumlar gibi bileşenlere bağlı olduğu söylenebilir.

Bu süreçte iki üniversite öğrencileri üzerinde genel olarak dersin amaçlarına ve beklenen kazanımlarına yönelik anlamlı bir değişime ve sonuca ulaşmanın ise ders sorumlusu hocaların tutum ve davranışlarına, hocalık deneyimine, dersin işleniş biçimine, haftalık derslerin planlanmasına, gündelik hayattan empatik örnekler verilmesine ve müfredat içeriğine bağlı olduğu gibi öğrencilerin bilişsel hazır bulunuşluklarına ve sosyokültürel özelliklerine de bağlı olduğu düşünülmektedir. Son yıllarda kontrolsüz ve plansız biçimlerde artan sosyal hizmet bölümlerinin niteliğine yönelik yapılan tartışmaları düşündüğümüzde (Alptekin vd., 2017; Alptekin, 2016; Alptekin vd., 2014); benzer araştırmalar, ilgili değişkenlerden hareketle ülkemizdeki sosyal hizmet lisans ve lisansüstü eğitim süreçlerindeki derslerin niteliğinin ve kazanımlarının saptanması; sosyal hizmet eğitiminde asgari düzeyde standardizasyonun sağlanması açısından da önemli görülmektedir.

Bununla birlikte bu araştırmada olduğu gibi derslerin öğrenciler üzerindeki etkinlik ve verimlilik araştırmaları sayesinde sosyal hizmet lisans eğitimi süresince sunulan imkânların ve derslerin daha nitelikli hale getirilmesi; sosyal hizmet açısından başlangıçta farklı hazır bulunuşluklara ve çeşitli bakış açılarına sahip olan öğrencilerin sosyal hizmet meslek elemanı için hedeflenen yetkinlik düzeylerine ulaşamadıkları saptanarak eğitim-öğretim süreçlerinin, ortaya çıkan bulgulardan hareketle desteklenmesi hedeflenmelidir. Bu sayede mezun öğrencilerin bilgi, beceri ve değer açısından belli standartları ve kazanımları edinerek yetişmeleri sağlanmalıdır. Ayrıca bu araştırma açısından yapılandırılmış dersin öğrenciler üzerinde sağladığı anlamlı değişim ve kazanım süreci, benzer biçimlerde özellikle toplum içerisinde zaman zaman ön yargılı, ayrımcı, dışlayıcı ve baskılayıcı davranışlara maruz kalabilen Suriyeliler ile göçmen, sığınmacı ve mülteci bireyler açısından olumlu etkiler yaratabilecek toplumsal kabul ve birlikte yaşam eğitimleri için de önemli çıktılar sunmaktadır.

Diğer taraftan bu amaçlı ve yapılandırılmış eğitim; Suriyelilere, göçmen, sığınmacı ve mülteci bireylere hizmet veren kurum personellerine ve ev sahibi toplumun bireyelerine verileceği gibi benzer biçimde göçmen, sığınmacı ve mülteci bireylere yönelik tasarlanarak birlikte yaşamı, sosyal uyumu ve toplumsal kabulü artıracak bir sisteme de dönüştürülebilir. Son yıllarda ülkemizdeki göçmen, sığınmacı ve mülteci bireyelerin artan nüfusu düşünöldüğünde ülkemizin bu tarz eğitimlere önemli ölçüde ihtiyaç duyduğu görölmektedir. Bu sebeple bu eğitimler kurumsal ve sistematik biçimlerde Mili Eğitim Bakanlığı bünyesindeki okullarda ve üniversitelerde hem ev sahibi toplumu hem de sığınmacı toplumu içerecek biçimlerde de yaygınlaştırılmalıdır. Bu eğitimleri yürütecek ekiplerin içerisinde ise sosyal hizmet uzmanlarının yer almasına özen gösterilmelidir. Bu sayede salt göç alanında hizmet veren sosyal hizmet uzmanları ve diğer meslek elemanları değil aynı zamanda toplumu oluşturan tüm bireyelerin bu konulardaki duyarlılıkları, farkındalıkları ve kabul düzeyleri artırılabilir. Ayrıca bu süreçler sosyal hizmet uzmanlarının bilgilendirici ve eğitici rollerinden hareketle toplum, aile, grup ve birey düzeyinde yürütölecek çalışmalar kapsamında gerçekleştirileceği gibi eğitim öğretim kurumlarında okul sosyal hizmeti kapsamında da yürütölebilir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Bu araştırmanın verileri 2018-2019 eğitim-öğretim yılının güz ve bahar dönemlerinde toplanmış olup araştırma etiğine ilişkin diğer bilgiler, yöntem bölümünde detaylandırılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akçay, S. ve Başer, D. (2018). Toplumsal cinsiyet ve sosyal hizmet dersinin sosyal hizmet öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısına etkisi. F. Yamaner ve E. Eyuboğlu içinde, *İnsan, Toplum ve Spor Bilimleri Araştırma Örnekleri* (s. 287-296). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Aldemir, E. (2019). Bursa Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğrencilerinin Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Sığınmacılarla İlgili Tutumlarının İncelenmesi. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 265-296.
- Alptekin, K., Akarçay-Ulutaş, D. ve Ustabası-Gündüz, D. (2018). Konya'da geçici koruma altında yaşayan Suriyeliler üzerine bir çalışma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 40(2), 87-114.

- Alptekin, K. (2016). *Başlangıçtan bugüne ve yarına Türkiye’de sosyal hizmet eğitimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Alptekin, K., Topuz, S. ve Zengin, O. (2014). *Türkiye’de sosyal hizmet eğitiminde mevcut durum: Tespitler, analizler ve öneriler*. İçinde E. Atamtürk ve E. Yaman, Sosyal Hizmet Sempozyumu 2013: Türkiye’de çocuğun refahı ve korunması: Kapsayıcı bir yaklaşım arayışı (ss.353-366).
- Alptekin, K., Topuz, S. ve Zengin, O. (2017). Türkiye’de sosyal hizmet eğitiminde neler oluyor? *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 28(2), 50-69.
- Ankaralı, H., Pasin, Ö., Karacan, B., Tokar, M., Küneuroğlu, M., Çaç, M., Özislam, M. E. ve Şahingöz, N. B. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılara Bakış Açısı. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(3), 122-132.
- Aslan, A., Cambaz, H. Z. ve Karasu, S. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Suriyeli Mültecilere Yönelik Algı ve Görüşlerine Yönelik Bir Nitel Araştırma. *R&S-Research Studies Anatolia Journal*, 1(3), 472-489.
- Bakiroğlu, A., Artar, F. ve İzmir, H. (2018). *Ankara’daki Suriyelilerin Mültecilik Deneyimleri: Göç, Gündelik Yaşam, Geçim Deneyimleri ve Sosyal Dışlanma*. Ankara: Sosyoloji Derneği Yayını.
- Barın, H. (2015). Türkiye’deki Suriyeli kadınların toplumsal bağlamda yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, (2), 10-56
- Başer D. ve Kalaycı Kırlioğlu, H. İ. (2016). Deneme modeli bir araştırma: Sosyal hizmet kuram ve uygulamaları 11 dersinin empatik beceri ve eğilimine etkisi. 2. Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi "Göç, Yoksulluk ve İstihdam", 226-233.
- Bauman, Z. (2010). *Küreselleşme: Toplumsal sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2011). *Bireyselleşmiş toplum*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2014). *Modernlik ve Müphemlik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Biner, Ö. ve Soykan, C. (2016). "Bize Misafir Dediler. Söyleyiniz, Kimdir Misafir? Var Mıdır Kanunda Karşılığı?": Suriyeli Mültecilerin Perspektifinden Türkiye’de Yaşam. <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/10/SURIYELI-MULTECILERIN-PERSPEKTIFINDEN-TURKIYE-DE-YASAM.pdf>
- Buz, S. (2008). Türkiye’deki Sığınmacıların Sosyal Profili. *Polis Bilimleri Dergisi*, 10(4), 1-14.
- Büyüköztürk, Ş. (2001). *Deneyisel Desenler*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Cankurtaran, Ö. ve Beydili, E. (2016). Ayrımcılık Karşıtı Sosyal Hizmet Uygulamasının Gerekliliği Üzerine. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(1), 145-160.

- Cernea, M. M. (2000). Risks, Safeguards and Reconstruction: A Model for Population Displacement and Resettlement. *Economic and Political Weekly*, 3659-3678.
- Cernea, M. M. (2004). Impoverishment Risks, Risk Management, and Reconstruction: A Model of Population Displacement and Resettlement. Australia: *UN Symposium on Hydropower and Sustainable Development* (Vol. 27).
- Cernea, M. M. 1997. The risks and Reconstruction Model for Resettling Displaced Populations. *World Development* 25: 1569-1589.
- Cernea, M. M. ve McDowell, C. (2000). *Risks and Reconstruction Experiences of Resettlers and Refugees*. Washington: World Bank.
- Diñer, O. B., Federici, V., Ferris, E., Karaca, S., Kirişçi, K. ve Özmenek Çarmıklı, E. (2013). *Suriyeli Mülteciler Krizi ve Türkiye Sonu Gelmeyen Misafirlik*. Ankara: UISAK ve Brookings Enstitüsü.
- Döner, H. (2016). Suriyeli göçmenlerle yaşanan sorunlar üzerine sosyolojik bir araştırma: Hatay ili örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ*.
- Duruel, M. (2016). Suriyeli Sığınmacıların Eğitim Sorunu. *Atatürk University Journal of Economics and Administrative Sciences*, 30(5), 1399-1414.
- Duruel, M. (2017). Suriyeli sığınmacıların karşılaştığı temel sorunlar, algı ve beklentiler: Hatay örneği. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi* (62), 57-79.
- Duyan, V. (2012). *Sosyal Hizmet: Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayın No: 20.
- Duyan, V. ve Altınova, H. H. (2015). Gruplarla sosyal hizmetin sosyal hizmet öğrencilerinin eleştirel düşünme düzeylerine etkisi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26(1), 7-22.
- Erdoğan, M. (2014). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum araştırması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi.
- Erdoğan, M. (2017). "Kopuş"tan "Uyum"a kent mültecileri Suriyeli mülteciler ve belediyelerin süreç yönetimi: İstanbul Örneği. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları
- Erdoğan, M. M. ve Çorabatır, M. (2019). Suriyeli Mülteci Nüfusunun Demografik Gelişimi, Türkiye'deki Eğitim, İstihdam ve Belediye Hizmetlerine Yakın Gelecekte Olası Etkileri. UDRA Programme Research Panel.
- Gencer, T. E. (2019). Göç Süreçlerindeki Çocukların Karşılanamayan Gereksinimleri, Haklara Erişimleri ve Beklentileri: Ankara ve Hatay'da Yaşayan Suriyeli Çocuklar Örneği.

- (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gökçearslan-Çiftçi, E. ve Altınova H. H. (2012). Sosyal hizmet eğitiminde yaratıcı drama yönteminin öğrencilerin empati becerisine etkisi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(2), 133-149.
- Gökçearslan-Çiftçi, E. ve Altınova, H. H. (2017). Sosyal hizmet eğitiminde yaratıcı drama yöntemiyle iletişim becerisi geliştirme: Ders uygulaması Örneği. *İlköğretim Online*, 16(4), 1384-1394.
- Göker, G. & Keskin, S. (2015). Haber medyası ve mülteciler: Suriyeli mültecilerin Türk yazılı basınındaki temsili. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 41, 229-256
- İçduygu, A. & Ayaşlı, E. (2019). Geri Dönüş Siyaseti: Suriyeli Mültecilerin Dönüş Göçü İhtimali ve Gelecek Senaryoları. MiReKoc Çalışma Notları.
- Kabaklı-Çimen, L. K. ve Ersoy-Quadir, S. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Suriyeli Sığınmacılarla İlgili Tutumlarının Sivil Katılımları Bağlamında İncelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 1251-1273.
- Kara, Ö. T., Yiğit, A. ve Ağırman, F. (2016). The Study of The Perceptions of The Students Studying In The Department of Turkish Teaching In Çukurova University About The Term "Syrian Refugee". *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 12(4), 945-961.
- Karadeniz, M. (2016). Kilis'te yaşayan Suriyeli sığınmacıların il ekonomisine etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karasu, M. A. (2018). Suç Korkusu, Göç ve Suriyeli Sığınmacılar: Şanlıurfa Örneği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1(3), 332-347.
- Kaya, A. (2017). İstanbul, mülteciler için cennet mi cehennem mi? Suriyeli mültecilerin kentsel alandaki halleri. *Toplum ve Bilim*, 140, 42-68.
- Kaya, İ. ve Eren, E. Y. (2015). *Türkiye'deki Suriyelilerin hukuki durumu: arada kalanların hakları ve yükümlülükleri*. Ankara: SETA.
- Levent, F. ve Çayak, S. (2017). Türkiye'de Suriyeli Öğrencilerin Eğitimine Yönelik Okul Yöneticilerinin Görüşleri. *HAYEF Journal of Education*, 14(1), 21-46.
- Man, F. (2015). "Günah Keçileri" ya da "Olağan Şüpheliler" Olarak Suriyeliler. *Çalışma ve Toplum*, (3), 1147-1169.
- Man, F. (2016). "Günah Keçileri" ya da "Olağan Şüpheliler" olarak Suriyeliler. *Çalışma ve Toplum*, 3, 1147-1170.

- Mercan-Uzun, E. ve Bütün, E. (2016). Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki Suriyeli Sığınmacı Çocukların Karşılaştıkları Sorunlar Hakkında Öğretmen Görüşleri. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 72-83.
- Moralı, G. (2018). Suriyeli Mülteci Çocuklara Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1426-1449.
- Mülteciler Derneği, 2020. Türkiye'deki Suriyeli Sayısı Mayıs 2020. Erişim adresi: <https://mülteciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> (Erişim tarihi: 17.06.2020).
- Özmete, E., Yıldırım, H. ve Duru, S. (2018). Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(40/2), 191-209.
- Özüdoğru, H. Y., Kan, A., Yaman, E. ve Uslu, L. Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(40/2), 115-140.
- Pettigrew, T. F. (1998a). Intergroup Contact Theory. *Annual review of psychology*, 49(1), 65-85.
- Pettigrew, T. F. (1998b). Reactions toward The New Minorities of Western Europe. *Annual Review of Sociology*, 24(1), 77-103.
- Scudder, T. (1993). Development-Induced Relocation and Refugee Studies: 37 Years Of Change and Continuity Among Zambia's Gwembe Tonga. *Journal of Refugee Studies*, 6(2), 123-152.
- Scudder, T. (2012). *The Future of Large Dams: Dealing With Social, Environmental, Institutional And Political Costs*. London: Routledge.
- Scudder, T. ve Colson, E. (2019). From Welfare to Development: A Conceptual Framework for The Analysis of Dislocated People. In *Involuntary migration and resettlement* (pp. 267-287). London: Routledge.
- Seydi, A. R. (2013). Türkiye'deki Suriyeli Akademisyen ve Eğitimcilerin Görüşlerine Göre Suriye'deki Çatışmaların Suriyelilerin Eğitim Sürecine Yansımaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013(30), 217-241.
- Seydi, A. R. (2014). Türkiye'nin Suriyeli Sığınmacıların Eğitim Sorununun Çözümüne Yönelik İzlediği Politikalar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014(31), 267-305.
- Şen, G. ve Keskin, H. Ş. (2019). Türkiye'deki Kamu Yönetimi Öğrencilerinin Suriyeli Sığınmacılara İlişkin Tutumları. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 1958-1974.
- Şimşek, D. (2019). Türkiye'de Suriyeli Mülteci Entegrasyonu: Zorluklar ve Olanaklar. *Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 172-187.

- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2007). *Using Multivariate Statistics*. Boston, MA: Pearson Education.
- Tamer, M. G. (2017). Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeli Çocukların Trabzon Devlet Okullarındaki Durumu. *Göç Dergisi (GD)*, 4(2), 119-152.
- Taş, O. ve Taş, T. (2018). Post-Hakikat çağında sosyal medyada yalan haber ve Suriyeli mülteciler sorunu. *İletişim* (29), 183-207.
- Topkaya, Y. ve Akdağ, H. (2016). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Suriyeli Sığınmacılar Hakkındaki Görüşleri (Kilis 7 Aralık Üniversitesi örneği). *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 767-786.
- Veer, K., Yakushko, O. ve Ommundsen, R. (2011). Cross-National Measure of Fear-Based Xenophobia: Development of a cumulative Scale. *Psychological Reports*, 109(1), 27-42.
- Yıldız, S. ve Çakırcı-Özservet, Y. (2016). Türkiye Göç Politikalarının Entegrasyon ve Yerel Yönetimler Açısından İncelenmesi. Paksoy, H. M., Yıldırımçı, E., Sarıçoban, K. ve Özkan, Ö. (Ed.) içinde *Ortadoğu'daki Çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu* (s. 121-135), Ankara: Efil Yayınevi.